

Atunci când este transpus într-un conflict, naționalismul prezintă două dinamici. Pe de o parte, naționalismul are rolul de a uniformiza și rigidiza identitățile din cadrul unui grup, astfel încât identitățile colective să prevaleze față de identitatea unui individ. De exemplu, în cadrul genocidului din Rwanda, membrii Hutu moderați erau uciși de către alți membri Hutu pentru că nu participau în cadrul masacrelor inițiate împotriva persoanelor Tutsi (Jeong, 2010, p.65).

După cum poate fi observat din definiția dată de Renan, națiunea este constituită și de „dorința de a trăi împreună”, națiunea prezintă și o legătură psihologică ce unește oamenii și în același timp îi diferențiază, creează un sentiment de „omogenitate”, de asemănare, de confundare (Renan, 1882, p. 125) (Connor, 1978, p. 378). În cadrul unui conflict, această legătură psihologică este pietrificată în interiorul unui grup mai ales prin discursul elitelor politice. De exemplu, atunci când Bismarck dorea să faciliteze mobilizarea populației în vederea atingerii unui anumit scop, apela la această legătură „invizibilă” prin încurajarea germanilor să „gândească cu sângele.”(Connor, 1978, p. 378)

O altă modalitate prin care poate fi edificată dinamica dintre naționalism și relațiile din cadrul unui grup într-un context conflictual este relevată de diferențierea dintre „poziții” și „interese”(vezi. Fisher și Ury, 1981, pp. 3-11). Conform lui Fisher și Ury, negocierile poziționale sunt sortite

eșecului, în timp ce negocierile care iau în calcul interesele primare și opțiunile mutual satisfăcătoare vor avea de cele mai multe ori succes (Fiseher și Ury, 1981, p.14). Integrând aceste asumții în cadrul problematicii naționalismului se poate afirma faptul că în perioade ce preced un conflict naționalist, interesele legitime primare umane sunt conectate cu pozițiile naționaliste (Anastasiou, 2009, p. 34). Desigur, această sinergie (falsă) are rolul de cele mai multe ori de a altera relațiile sociale în vederea atingerii unei coeziuni mult mai profunde între membrii societății. De exemplu, în scrierile sale, Mazzini identifica națiunea cu „libertatea și egalitatea”(Mazzini, 1945, p. 131). De asemenea, Mazzini considera faptul că înfăptuirea națiunii unitare a „Tinerilor Italiani” era o misiuni venită de la divinitate (Mazzini, 1945, p. 133).

O a doua dinamică pe care naționalismul o prezintă în contextul unui conflict este cea în care imaginea unui grup față de grupul din exterior se alterează, prezentând polarizare și abstractizare excesivă. În cadrul unui conflict, de regulă, elitele politice livrează mesaje cât mai ușor de internalizat, formate după structura „noi/ei”. De regulă, în timpul conflictelor „celălalt” este implantat în conștiința colectivă ca fiind un „outsider”, iar caracteristicile grupului advers sunt relatate într-un mod abstract fără a se ține cont de individualitate membrilor săi (Jeong, 2010, p.66). Acest tip de procese duc la de-individualizarea și dezumanizarea grupului din

exterior, determinând astfel un conflict mult mai brutal. Înmulțirea și amplificarea stereotipurilor negative față de adversar creează condițiile folosirii măsurilor mult mai dure față de grupul din exterior (Jeong, 2008, p. 159). Un exemplu edificator pentru a releva acest tip de dinamici îl reprezintă discursurile președintelui Franjo Tudjman, care se referea la sârbi ca fiind „dușmanii din interiorul nostru” eliberând astfel o brutalitate mult mai mare în cadrul conflictului, dar și încurajând la curățare etnică (Jeong, 2010, p. 61). Având în vedere pierderile înregistrate de către Croația în lupta cu Armata Națională a Iugoslaviei (vezi. masacrul de la Vukovar¹), președintele Franjo Tudjman a considerat faptul că cea mai bună cale de a răspunde acestor atacuri este constituită de polarizarea și demonizarea adversarului. Astfel, având în vedere faptul că cetățenii sârbi din Croația erau considerați „trădători” sau „colaboratori activi”, populația croată a avut un moral îmbunătățit, ceea ce a facilitat inițierea operațiunii „Furtuna” prin care croații au redobândit teritoriile pierdute în prealabil din cauza atacurilor repetate ale Armatei Naționale a Iugoslaviei (Hutenbach, 2004, p. 27).

Un alt exemplu ce relevă consecințele nefaste ale construirii unui clivaj rigid și brutal între două grupuri poate fi întâlnit în

cadrul conflictelor din Bosnia. Clivajele constituite în cadrul conflictelor din Bosnia au determinat, vecinii, colegii sau prietenii să se transforme în dușmani (Sorabji, 1995, p.90).

Desigur cele două dinamici discutate mai sus ce relevă relația dintre conflict și naționalism sunt interdependente. De regulă, întărirea coeziunii interne și demonizarea grupului din exterior (în cadrul unui conflict) sunt folosite simultan. Cele două se împuternicesc reciproc.

Memorie și conflict

Într-un conflict, memoria este incorporată în vederea întăririi celor două dinamici evidențiate mai sus. De obicei, în situații premergătoare unui conflict, liderii politici apelează la memoria colectivă fie pentru a aduce mai multă coeziune în cadrul grupului, fie pentru a polariza cele două grupuri și pentru a demoniza grupul din exterior. În astfel de situații, memoria colectivă poate fi activată prin discursuri publice, articole în presa populară, documentare sau picturi și statui (Roudometof, 2002, p. 7).

Aducând evenimente trecute și traume în cadrul discursului public, elitele politice nu doresc doar o mobilizare mai eficientă a populațiilor, ci acest proces implică și o reconstrucție a identităților. Procesul de reactivare a unor traume alese din trecut este un proces constitutiv (Schwartz, 1982, p. 374).

Atunci când memoria colectivă este discutată în acești termeni, mai degrabă

¹ Gabriel Partos, „Vukovar massacre: What happened”, *BBC*, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/2988304.stm>, Andrew Baruch Wachtel, *Making a Nation, Breaking a Nation: Literature and Cultural Politics in Yugoslavia*, Stanford University Press, Stanford, 1998; Misha Glenny, *The Balkans: Nationalism, War, and the Great Powers, 1804-2001*, Penguin, New York, 2001.

particulari, căci este surprinsă în cadrul unui context conflictual în escaladare, avem de a face cu genealogia unui grup decât cu istoria sa continuă. Dacă istoria unei națiuni este mai degrabă prezentă printr-o perspectivă continuă, genealogia are drept scop inserarea dinamicilor puterii și a dominației în cadrul istoric al unui grup, generând astfel un anumit tip de cunoaștere (Roudometof, 2002, p. 9). Astfel, acest proces de interacțiune dintre putere și cunoaștere pus în contextul unui conflict sau în momentele sale premergătoare devine mult mai puternic determinând apelul la memoria colectivă atât pentru redefinirea identităților, dar pentru a mobiliza un grup mai eficient împotriva altui grup.

Pentru a surprinde dinamicile memoriilor colective în contexte conflictuale pot fi exemplificate numeroase cazuri în care liderii foloseau traume alese pentru a oferi noi impulsuri populației în vederea atingerii unor anumite scopuri. Unul dintre cele mai cunoscute evenimente ce relevă puterea memoriei colective și a traumelor selectate este discursul ținut de către Slobodan Milosevic în data de 28 iunie 1989 în fața a un milion de oameni pentru comemorarea a 600 de ani de la Bătălia pentru Kosovo împotriva Imperiului Otoman. În cadrul acestui discurs, fostul lider sârb declara: „în memoria populației sârbe, lipsa unității a fost decisivă (în vederea luptei împotriva Imperiului Otoman), acest fapt a determinat soarta națiunii sârbe în următoarele șase secole...astfel după șase secole sârbii sunt

puși din nou în fața luptelor și numai unitatea lor le poate reda demnitatea.”²

Desigur, discursul lui Slobodan Milosevic nu este singurul exemplu ce relevă rolul decisiv al memoriei colective în vederea izbucnirii conflictelor și dezintegrării Iugoslaviei. De exemplu, conflictul de la începutul anilor '90 dintre croați și sârbii din croația împreună cu Armata Națională a Iugoslaviei era conceput în termeni istorici. Pentru a redefini identitățile, discursurile elitelor politice identificau sârbii cu Cetnicii din perioada inter-belică și din timpul celui de-al doilea Război Mondial, iar croații erau asemănați cu trupele fasciste Ustasha.³

Tot în contextul unui conflict, memoriile mai sunt activate și exacerbate prin teritorializarea lor (Smith, 2000, p. 806). „Memoriile teritorializate” se referă la procesul prin care istoria comunității, așa cum este ea percepută de membrii săi, devine naturalizată: trecutul comunității este transformat într-o parte integrală a mediului natural înconjurător (Smith, 2000, p.806). Desigur, astfel de exemple pot fi găsite și în cadrul discursului amintit mai sus ținut de către Slobodan Milosevic. Acesta nu se ferea din a numi Kosovo un teritoriu sacru pentru sârbi. De asemenea, mai multe exemple pot fi

² Discursul poate fi găsit aici:

http://cmes.arizona.edu/sites/cmes.arizona.edu/files/SLOBODAN%20MILOSEVIC_speech_6_28_89.pdf.

³ Pentru mai multe detalii despre cele două grupuri vezi:

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/109820/Chetnik> și

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/620426/Ustasa>, dar și Misha Glenny, *The Balkans: Nationalism, War, and the Great Powers, 1804-2001*, Penguin, New York, 2001 (în special capitolul 7).

găsite în cadrul conflictului dintre Israel și Palestina, în care sunt invocate memoriile precum cele în care teritoriul actual este „pământul promis” și nu în ultimul rând „pământul sfânt.” Alte exemple pot fi regăsite în cadrul luptei dintre elvețieni și armatele Imperiului Austro-Ungar (Smith, 2000, p.806). În cadrul acestor lupte, elvețienii trebuiau să ducă un război pentru teritoriile în care zăpada, simbolul purității, dăinuia în atemporal.

O altă modalitate prin care memoriile sunt folosite pentru a implanta un spirit efuziv în cadrul psihicului părților este selectarea unor eroi din luptele precedente, pentru a servi drept modele pentru luptătorii din prezent. Un exemplu de acest fel poate fi găsit în Kosovo. Albanezii din Kosovo au luptat împotriva sârbilor în 1999 făcând apel la memoria lui Adem Jashari, *komandant legjendar* (comandantul legendar).

Adem Jashari reprezintă o figură mitică în cadrul etnicilor albanezi din Kosovo, un simbol ce „leagă generațiile din trecut cu cele din prezent” (Di Lellio și Sievers, 2006, p.514). Deși era un om care nu se remarcă decât prin faptul că „îi plăcea să bea și să ucidă sârbi” (Judah, 2000, p.321). Cu toate acestea, Jashari a reușit să fie imaginea emblematică pentru lupta kosovarilor albanezi împotriva sârbilor.

Desigur, fiecare națiune are una sau mai multe personalități marcante (de exemplu Kemal Atatürk în Turcia), însă un factor distinctiv al acestui mod de a reactiva

memoria colectivă este faptul că aceste personalități sunt încărcate cu unele caracteristici mitice în cadrul unui conflict. În cadrul unui conflict, figurile emblematiche ale unei națiuni sunt redefinite, întruchipând imaginea luptătorului ideal sau a patriotului ideal. De exemplu, Jashari era caracterizat ca fiind constructorul unei noi ere (Lellio și Sievers, 2006, p.516).

Concluzii

Conflictul reprezintă un factor distorsionant. Atunci când naționalismul este pus în contextul unui conflict sau atunci când valorile naționale intră într-o dispută, atât identitățile cât și elementele definitorii ale naționalismului capătă noi înțelesuri. În ceea ce privește memoria colectivă, aceasta este la rândul ei redefinită. Memoria colectivă reprezintă atât o modalitate de amplificare a coeziunii într-un grup, dar și de polarizare a două grupuri.

Memoria colectivă reprezintă unul dintre elementele definitorii ale naționalismului. Naționalismul conține numeroase elemente ce îi constituie esența, printre care se numără și memoriile colective. După cum s-a putut vedea în rândurile de mai sus, conflictul sau fazele sale premergătoare redefinesc modul în care naționalismul și memoriile colective apar. Atât naționalismul cât și memoriile colective sunt redefinite, dar la rândul lor acestea sunt și constitutive.

Bibliografie

Anastasiou, Harry, „Encountering nationalism: the contribution of peace studies and conflict resolution” în Dennis J.D. Sandole, Sean Byrne, Ingrid Sandole- Staroste, Jessica Senehi (eds.), *Handbook of Conflict Analysis and Resolution*, Routledge, Londra, 2009.

Connor, Walker, „A Nation is a Nation, is a State, is an Ethnic Group, is a ...”, *Ethnic and Racial Studies*, vol.1, nr. 4, 1978, 379-388.

Di Lellio, Anna și Schwandner-Sievers, Stephanie, „The Legendary Commander: the construction of an Albanian master narrative in post-war Kosovo”, *Nations and Nationalism*, vol. 12, 2006, pp. 513-529.

Fisher, Roger, William Ury, *Getting to yes: negotiating agreement without giving in*, Penguin Group, New York, 1981.

Huttenbach, Henry, „The Genocide Factor in Yugoslav Wars of Dismemberment”, în *Reflections on the Balkan Wars: Ten Years After the Break-up of Yugoslavia*, Jeffrey S. Morton, Craig Nation, Paul Forage, Stefano Bianchini (eds.), Palgrave Macmillan, Londra, 2004.

Ignatieff, M., „The elusive goal of war trials”, *Harper's Magazine* 294(1762) apud. Rahman, Smita, „The presence of the past: Negotiating the politics of collective memory”, *Contemporary Political Theory*, vol. 9, 59-76.

Jeong, Ho-Won, *Conflict management and resolution: an introduction*, Routledge, New York, 2010.

Jeong, Ho-Won, *Understanding Conflict and Conflict Analysis*, Sage, Los Angeles, 2008.

Judah, Tim, *The Serbs : History, Myth, and the Destruction of Yugoslavia*, Yale University Press, Yale, 2000.

Le Goff... apud. Paul Arthur, „Memory retrieval and truth recovery” în Dennis J.D. Sandole, Sean Byrne, Ingrid Sandole- Staroste, Jessica Senehi (eds.), *Handbook of Conflict Analysis and Resolution*, Routledge, Londra, 2009.

Mazzini, Giuseppe, *Selected Writings*, L. Drummond-Limited, Londra, 1945.

Rahman, Smita, „The presence of the past: Negotiating the politics of collective memory”, *Contemporary Political Theory*, vol. 9, 59-76.

Renan, Ernest, „Ce este o națiune?”, 1882, apud. Raoul Girardet, *Naționalism și Națiune*, Institutul European, Iași, 2003.

Roudometof, Victor, *Collective memory, national identity, and ethnic conflict*, Praeger Publishers, Westport, 2002.

Schmit, Carl, *The Leviathan in the state theory of Thomas Hobbes : meaning and failme of a political symbol*, Greenwood Press, Londra, 1996.

Scwartz, Barry, „The Social Context of Commemoration: A Study in Collective Memory”, *Social Forces*, vol. 61, nr. 2, 1982, pp. 374-402.

Smith, Anthony, ,, The 'Sacred' Dimension of Nationalism'', *Millennium - Journal of International Studies*, vol. 29, 2000, pp. 791-814.

Sorabji, Cornelia, "A Very Modern War: Terror and Territory in Bosnia-Herzegovina" în Robert A. Hinde și Helen E. Watson (eds.), *War, a Cruel Necessity? The Bases of Institutionalized Violence*, Tauris, Londra, 1995, pp. 80 - 95.